

Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi

Journal of Academic Language and Literature

[Cilt/Volume: 9, Sayı/Issue: 3, Kasım/November 2025]

Ahmet Selman YİĞİT

<https://orcid.org/0000-0002-1471-0535>

Dr. Öğr. Üyesi.

ahmetselman.yigit@gumushane.edu.tr

Gümüşhane Üniversitesi

<https://ror.org/00r9t7n55>

Edebiyat Fakültesi

Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

Urfalı Yusuf Nabi Divanı'ndaki Tarih Manzumelerinin Muhteva Bakımından Tasnifi

*Classification Of History Poems In Urfalı Yusuf Nabi Diwan
In Terms Of Content*

Araştırma Makalesi | *Research Article*

Geliş Tarihi | *Date Received*: 20.09.2025

Kabul Tarihi | *Date Accepted*: 03.11.2025

Yayın Tarihi | *Date Published*: 23.11.2025

Atıf | *Citation*

Yiğit, A. S. (2025). Urfalı Yusuf Nabi Divanı'ndaki Tarih Manzumelerinin Muhteva Bakımından Tasnifi. *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*, 9(3), 1494-1524. <https://doi.org/10.34083/akaded.1787701>

Yiğit, A. S. (2025). Classification Of History Poems In Urfalı Yusuf Nabi Diwan In Terms Of Content. *Journal of Academic Language and Literature*, 9(3), 1494-1524. <https://doi.org/10.34083/akaded.1787701>

Makale Bilgisi | *Article Information*

Değerlendirme <i>Review Reports</i>	Çift Taraflı Kör Hakemlik (İki İç Hakem+İki Dış Hakem) <i>Double-blind. (Two External Referees)</i>
Etik Beyan <i>Ethics Statement</i>	Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde etik ilkelere uyulmuştur <i>Ethical principles were followed during the preparation of this study</i>
Etik Kurul Belgesi <i>Ethics Committee Approval</i>	Makale, Etik Kurul Belgesi gerektirmemektedir <i>Article does not require an Ethics Committee Approval.</i>
Etik Bildirim <i>Complaints</i>	adeddergi@gmail.com
Çıkar Çatışması <i>Conflicts of Interest</i>	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir <i>The Author(s) declare(s) that there is no conflict of interest</i>
Benzerlik Taraması <i>Similarity Checks</i>	Yapıldı <i>Yes - iThenticate</i>
Telif Hakkı ve Lisans <i>Copyright&License</i>	Yazarlar, dergide yayımlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler. Bu çalışma Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası lisansı altında yayımlanır <i>Authors publishing with the journal retain the copyright. This work is licensed under Attribution-NonCommercial 4.0 International</i>

© Ahmet Selman YİĞİT | Creative Commons [Attribution-NonCommercial 4.0 International](#)

Öz

Arap alfabesindeki harflerin sayı değerlerinden faydalanarak bir sayıyı veya tarihi ortaya çıkarma sistemi şeklinde tanımlanan ebced hesabı İslamiyet'ten beslenen tüm kültürlerde kabul gören bir gelenektir. İşin içine edebi zevk ve zekâ katılarak edebiyatta bir tür hüviyetine bürünen ebced hesabına dayalı tarih manzumeleri, her şairin az ya da çok rağbet ettiği ve divanlarında bu şiirlere özel bir yer açtığı önemli bir hüner gösterme sahası olmuştur. Bu çalışmanın amacı, alanda hem yazdığı tarih manzumelerinin çokluğu ile hem içerik zenginliği açısından haklı bir şöhret kazanmış Urfalı Yusuf Nabi Divanı'nda yer alan tarih manzumelerini muhteva bakımından inceleyerek tasnif etmektir. Bu tasnife bağlı bu edebi türün kapsam ve içeriğine bir çerçeve çizmek, şairin toplumla ne denli iç içe olduğunu göstermek çalışmanın amaçlarındandır. Ayrıca elde edilen bilgi ve bulguların, şairin hayatının, edebi şahsiyetinin aydınlatılmasında önemli ipuçları içerdiği, dönemin siyasi ve sosyal hayatına ışık tuttuğu ve son olarak tarih ve sosyoloji gibi diğer bilimlere önemli kaynaklık edebileceği ortaya konmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Klasik Türk edebiyatı; ebced; tarih manzumeleri; sosyal hayat; Urfalı Yusuf Nabi

Abstract

Defined as a system of revealing a number or date by making use of the numerical values of the letters of the Arabic alphabet, ebced calculus is a tradition accepted in all cultures fed by Islam. Historical poems based on the abjad system, which took on a literary identity through the addition of literary taste and intelligence, became an important arena for poets to showcase their skills, with every poet showing some degree of interest in them and dedicating a special place to these poems in their divans. The aim of this study is to examine and classify the historical poems in the Divan of Yusuf Nabi of Urfa, who has earned a well-deserved reputation in the field both for the abundance of his historical poems and for their rich content. One of the aims of this study is to outline the scope and content of this literary genre based on this classification and to show how closely the poet was connected to society. In addition, it is revealed that the information and findings obtained contain important clues in the illumination of the poet's life and literary personality, shed light on the political and social life of the period, and finally, it can be an important source for other sciences such as history and sociology.

Keywords: Classical Turkish literature; abjad; historical poems; social life; Urfalı Yusuf Nabi

Giriş

İslamiyet'ten beslenen tüm edebiyatlarda var olan, fakat ne zaman ortaya çıktığı kesin olarak bilinmeyen ebced hesabı ile tarih düşürme sanatı Arap alfabesinde yer alan harflere atfedilen rakamsal karşılıkların genellikle toplamı esasına dayanmaktadır. Ebced hesabı ise kaynaklarda insanlık tarihi ile eşzamanlı görülmektedir (Uzun, 1994, s. 68).

Arap alfabesi, kaynaklarda Emevi halifelerinden Abdülmelik b. Mervan (hilafet dönemi Hicri 685-705 yılları) dönemine kadar “et-tertibü'l-ebcedi” diye bilinen; okunuş ve ezberleme kolaylığı için ebced (أبجد), hevvez (هوز), hutti (حطي), kelemen (كلمن), sa'fes (سعفص), karaşet (قرشت), se haz (ثخذ), dazağ (ضظغ) kelimeleriyle formülize edilmekteydi. Buna göre ebced (أبجد), hevvez (هوز) ve hutti (حطي) kelimelerinde yer alan harflerin rakamsal değeri sırasıyla birden (Elif (ا) bir; ye (ي) on olmak üzere) ona doğru sıralanmaktadır. Sonraki kelemen (كلمن) ve sa'fes (سعفص) kelimelerinde yer alan harfler ise onar onar ardışık artarak (Kef (ك) yirmi; sad (ص) doksan olmak üzere) doksana doğru değer almaktadır. Son olarak karaşet (قرشت), se haz (ثخذ), dazağ (ضظغ) sözcüklerindeki harfler de yüzden (Kaf (ق) yüz; gayn (غ) bin olmak üzere) bine doğru değer almaktadır. Bu tertip İslam aleminde Abdülmelik b. Mervan dönemine kadar kullanıldıktan sonra Nasr b. Asım ve Yahya b. Ya'mer el-Udvani gibi alimlerin geliştirdikleri “hurufü'l-heca” adıyla bilinen günümüze kadar kullanılagelen uygulamaya yerini bırakmıştır (İspirli, 2000, s. 80).

Harflere rakamsal değer biçip hüküm çıkarma, tarih ile ilişkilendirme gibi yaklaşımlar benzer şekilde İbrani, Arami, Latin ve Grek alfabelerinde de tarih muvacehesinde yaygın bir şekilde görülmüştür (Uzun, 1994, s. 68).

Ebced hesabı ile tarih düşürme olgusu bazı kaynaklara göre ilk önce İran kültüründe doğmuştur (Karabey, Tarih Düşürme, 2011). İslamiyet'i kabul ettikten sonra yazı dilinde Arap alfabesini benimseyen İranlılar tarih düşürmeyi “tarih nüviştən, tarih goften, tarihsazi” gibi ifadelerle dile getirmiş, yazılan tarih manzumelerine de “madde-i tarih” demişlerdir.

Türlere İranlılardan geçen tarih düşürme sanatının ilk örnekleri, alanla ilgili en kapsamlı çalışmaları yapan edebiyat araştırmacılarından İsmail Yakıt'a göre Bayezid-i Bistami hazretlerinin ölümüne atfen söylenen Vasılı'l-Beka (واصلابقا) ibaresinde (hicri 261, miladi 875) görülmüştür. İkinci örnek ise Mevlana Celaleddin Rumi hazretlerinin doğumunu ifade etmek için sarfettiği “Huda'dan (خدا) bir küçüğüm varın siz bulun” cümlesinde gizlenmiştir (Yakıt, 2017, s. 165).

Bu bilgiler ışığında bakıldığında tarih düşürme sanatının klasik edebiyatın başlangıcından itibaren var olageldiği söylenebilir. Özellikle tezkire geleneğinde şairlerin ölüm tarihlerini tevsik etmek için yazılan tarih düşürme şiirlerine yer vermeğe ihtimam gösterilmiştir.

Klasik edebiyatta yazdığı tarih manzumeleriyle adından söz ettirmiş birçok şair yetişmiştir. Başta Adanalı Seyyid Süruri ve Bursalı Haşimi olmak üzere Ahmed Paşa, Hızır Bey, Hayali Bey, Taci Bey, Molla Lutfi, Necati Bey, Taşlıcalı Yahya, Edirneli Nazmi, Lamii

Çelebi, Zati, Aşık Çelebi, Rûhi-yi Bağdadi, Kafzade Faizi, Haleti, Nev'izade Atai, Zekeriyazade Yahya Efendi, Fehim-i Kadim, Cevri, Naili-i Kadim, Evliya Çelebi, Nabi, Nedim, Seyyid Vehbi, Nahifi, Abdürrezzak Nevres, Sünbülzade Vehbi, Şeyh Galib, Enderunlu Fazıl, Enderunlu Vasıf, İzzet Molla, Pertev Paşa, Fatin Efendi, Leyla Hanım, Şeref Hanım, Ziver Paşa, Eşref Paşa, Osman Nevres, Sahaflar Şeyhizade Esad Efendi, Seniha, Ahmed Lutfi Efendi, Şinasi, Namık Kemal, Muallim Naci, Rezaizade Mahmud Ekrem, Muallim Cûdi, Ali Emiri Efendi, Üsküdarlı Talat gibi yüzlerce klasik edebiyat şairi şairlik hünerini göstermek, yaşadığı döneme ve topluma kayıtsız olmadığını göstermek için tarih manzumeleri yazmıştır (Karabey, Tarih Düşürme, 2011). Cumhuriyet döneminde Latin harflere geçildikten sonra bile bu kadim gelenek Ali Ekrem Bolayır, Tahirülmevlevi, Halil Nihat Boztepe, Hamamizade Mehmed İhsan, Kemal Edip Kürkçüoğlu, Ali Nihad Tarlan, Abdülbaki Gölpinarlı, Mehmed Çavuşoğlu ve Arif Nihat Asya şahsında varlığını devam ettirmiştir.

Edebiyatımızda tarih manzumesi yazarlara “müverrih”, yazma fiiline tarih düşürme, tarih söyleme yahut tarih yazma denilmiştir. Divan tertibinde ekseriyetle nazım şekline bakılmaksızın tüm tarih manzumeleri “Tevarih” başlığı altında yer verilmiştir. Hüseyin Ayvansarayî'nin Mecmûa-i Tevârih adlı eserinde olduğu gibi sadece tarih manzumelerinin derlendiği müstakil eserler de yazılı kaynaklarımız arasında vardır. Hemen tüm nazım şekilleriyle yazılabilen tarih manzumeleri için ağırlıklı olarak kıta nazım biçimi tercih edilmiştir (Çınarcı, 2020, s. 82). Bunun yanında kaside, gazel, müstezad, murabba, muhammes, müseddes, terk-i bend, terci'i- bend, nazm, rubai, müfred nazım birimi ile yazılanları da vardır (Karabey, Türk Edebiyatında Tarih, 2015, s. 80).

Tarihler genellikle yazılan manzumenin son mısraında düşürülür. Önceki mısra da neye ve niçin tarih düşürüleceği hakkında ipucu verilir. Şiir yazıldıktan sonra da yanına düşürülen tarih not edilir.

Tarih düşürme sanatı kendi içinde kullanılan harfler bakımından, söyleniş bakımından ve hesaplama bakımından üçe ayrılır. Kullanılan harfler bakımından; noktalı harflerin hesaba girdiği mu'cem tarih, noktasız harflerin hesaplandığı mühmel tarih ve noktalı-noktasız harflerin hesap edilmesi ile ortaya çıkan tam tarih şeklinde değerlendirilir. Söyleniş bakımından; söz konusu tarihin harflerin rakamsal karşılıklarının toplamı ile değil lafız olarak dile getirildiği lafzen tarih, bahsi geçen tarihin, şiirde kullanılan harflerin rakamsal karşılıkları ile bulunduğu manen tarih ve hem lafzen hem manen tarih şeklinde ifade edilebilir. Hesaplama bakımından; hesap edildiğinde vurgulanmak istenilen tarihin çıktığı tam tarih, şiirde kullanılan harf değerlerinin eksik ya da fazla çıktığı fakat mana takibi ile çıkarma yahut ilavelerle ortaya çıkan ta'miyeli tarih, son olarak toplanan harflerin söz konusu tarihin iki katı çıktığı düta tarih şeklindedir.¹

¹ Ayrıntılı bilgi için şu kaynaklara bakınız: Turgut Karabey, "Tarih Düşürme", TDV İslâm Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/tarih-dusurme>. İsmail Yakıt, Türk-İslam Kültüründe Ebced Hesabı ve Tarih Düşürme, Ötügen, 4. Baskı, İstanbul, 2017.

Müverrihlerin, başta içinde yaşadığı toplumu etkileyen doğum, ölüm, fetih, tahta geçme, düğün, savaş, barış, sefer vb. gibi önemli olaylara tarih düşürmenin yanında sadece şahsını ilgilendiren küçük ve sıradan hadiseleri de konu edindikleri olmuştur. Kısacası şairin ilgisini çeken her hadise tarih manzumesine konu edilmiştir. Zira şairin meselesi bir şekilde kendindeki şairlik hüner ve zekâsını göstermektir.

Tarih düşürme geleneği, başlangıçta sadece tarih belirtmek olsa da zamanla bir edebi sanat hüviyetini kazanmıştır. Ebced hesabı ile istenilen tarihi tutturmanın yanında kullanılan redif, kafiye, vezin ve mana olarak münasebet, şairin edebi zevkini yansıtanın yanında ciddi bir zihni çalışma gerektirir. Diğer bir ifadeyle tarih düşürme sanatı ciddi bir edebi zevk ile zekâ işidir. Konuya uygun redif, kafiye ve vezin seçimi; kullanılacak kelimelerdeki harflerin ebced karşılıkları ve bağlamın uygunluğu bir araya geldiğinde ortaya muazzam eserler çıkmıştır. Hayali Bey'in ölümüne Arşi Çelebi'nin tarih düşürdüğü

Sözü dilde hayâlî gözde kaldı (Karagözlü, 2014)

Mısrasında şairin şiirlerinin dillere adeta pelesenk olduğunu ifade etmenin yanında “hayali” kelimesini de hem gerçek anlamı hem de şairin ismi şeklinde anlaşılmasına uygun kullanmıştır.

Kaynaklarda anlatıldığına göre klasik edebiyatın “öven, övünen ve söven şair” şairiyle bilinen keskin kalemli şairi Nefî, hicivlerini ihtiva eden Sihâm-ı Kaza'sını Sultan IV. Murad'a hediye etmiştir. Sultan kitabı okuduğu esnada otağına yakın yıldırım düşmüştür. Bunu ilahi bir işaret telakki eden padişah, Nefî'yi hicivden men etmekle kalmayıp hem görevinden azletmiş hem de sürgüne göndermiştir. Bu olaya zarif bir zeka ile dönemin şairlerinden İbrahim Vehbi tarafından şu beyitle tarih düşürülmüştür:

Gökden nazîre indi Sihâm-ı Kazâ'sına

Nefî diliyle uğradı Hakk'ın belâsına (Selçuk, 2013)

Klasik edebiyatın en büyük müverrihi kabul edilen Adanalı Seyyid Osman Süruri, 1204 (miladi 1789) yılında Sultan III. Selim'in, Kaptan-ı Derya Giritli Küçük Hüseyin Paşa komutasında Osmanlı donanmasını Rusya seferi için Karadeniz'e göndermesine

Şekl-i girdâb gelüp fikre yazarken târîh

Sürdi yelken kürek a'dâyı Kapudân Paşa (Canım, 2009)

Şeklinde tarih düşünce şiiri dinleyenler daha savaşın yapılmadığını, dolayısıyla mağlubiyetin de olma ihtimalini hatırlatınca şair, o vakit

Şekl-i girdâb gelüp fikre yazarken târîh

Sürdi yelken kürek a'dâ Kapudân Paşa'yı (Canım, 2009)

Biçiminde şiirini değiştireceğini ifade eder. Müverrih tek harfin yerini değiştirerek tarihi değiştirmeden manayı tersine çevirmesi yüksek zekâ ve ince bir edebi zevkin mahsulüdür.

1. Şair Nabi ve Tarih Düşürme Sanatındaki Yeri

Buraya kadar tarih düşürmenin ne olduğu, tarihi gelişimi, çeşitleri, içeriği, önemli temsilcileri ve başarılı örneklerinden kısaca bahsettik. Bu bağlamda çalışmamızın temel amacı Şair Urfalı Yusuf Nabi'nin tarih düşürme sanatındaki yeri ve Divanında yer verdiği 156 tarih manzumesinin içerik bakımından incelenmesidir.

Şair Nabi Divanı'na hem nitelik hem de nicelik olarak bakıldığında tarih düşürme sanatında çok önemli bir konuma sahip olduğu anlaşılmaktadır. Nicelik olarak fikir vermesi açısından bir kıyas yapıldığında divanlarında "Tevarih" başlığıyla yer veren önemli şairlerden Ahmed Paşa 27 (Kadaş, 2021), Taşlıcalı Yahya Bey 3 (Durmuş, 2022), Bağdatlı Ruhi 94 (Öztoprak, RÜHİ, Bağdatlı, 2014), Şeyhülislam Yahya Efendi 16 (Kavruk, 2014), Naili-i Kadim (Öztoprak ve diğerleri, 2019), Şayh Galib (Kalkışım, 2013) tarih manzumesine yer vermiştir. Nabi, divanının sonunda yer alan tertip tarihi düşürdüğü şiir de sayıldığına 156 tarih manzumesini yazmıştır.

Bu çalışmamızda Urfalı Yusuf Nabi Divanı'nda "Tarihler" bölümünde 155 ve Divan'ın sonunda geçen 1 tarih manzumesini sosyal konuları bakımından tasnif etmeye çalışacağız. Çalışmaya konu olan metinleri Ali Fuat Bilkan'ın "Nabi Divanı" eserinden aldık (Bilkan, 2011). Manzumelerden tarihi veren ibarelerin geçtiği ve kimin ya da hangi olayla ilgili olduğu beyitler mümkün mertebe zikredildi. Kontrol kolaylığı sağlaması için manzumenin divandaki sıra numarasına yer verildi. Tespit edilebilen tarihler hicri/miladi olarak parantez içinde manzumenin yanında belirtildi. Hicri yıl, miladi takvimde iki yıl olarak görüldüğü yerde bu iki yıldan ilkinde yer verildi. Bu çalışma şairin toplumla olan ilişkisinin boyutunu ve bu alandaki kabiliyet ve ustalığını göstermeyi hedeflemektedir. Zaten topluma rehberlik etmeyi şiar edinen hikemi okulunun kurucusu sayılan şairin böyle bir tutum sergilemesi karakterinin gereğidir denilebilir. Şairin, dönemin bürokrasisiyle ilişkisini doğrudan göstermek ve tarih alanına katkı sağlamak da bu çalışmanın diğer bir amacıdır.

2. Şair Nabi'nin Tarih Manzumelerinin İçerik Bakımından Tasnifi

Divanda geçen 156 şiiri, "Bayramlar ve Kutlamalar, Seferler, Doğumlar, Ölümler, Fetih ve Anlaşmalar, Hane ve Saray İnşası, Kitap Telifi, Ok ve Tüfek Atma, Halka Ait Yapıların İnşası, Sakal Bırakma, Tamir ve İmareter, Tayin ve Terfiler, Diğer Konular" başlıkları altında inceledik.

2.1. Bayram ve Kutlamalar

Osmanlı tarihinde "Avcı" lakabıyla bilinen IV. Mehmed'in (saltanatı: 1648-1687) şehzadeleri Ahmed ve Mustafa'nın sünnet düğününe bizzat katılan ve oldukça etkilenen Nâbi, şu beyitle tarih düşmüştür:

24

Bende Nâbi didi târihin bu sur-ı dil-keşün

Sünnet-i Ahmedle oldı zeyn Sultân Mustafâ (1086/1675)

“Gönül çekici bu düğünün tarihini köle olan Nabi düşürdü: Ahmed’in sünnet (düğünü)’ne Sultan Mustafa süs oldu” şeklinde günümüz Türkçesine aktarılabilir beyitte geçen isimler Peygamber isimleridir. Eğer o mana ile tarih beytine bakılırsa “Hz. Ahmed’in sünneti ile âlemlerin sultanı Hz. Mustafa’ya süs oldu.” şeklinde farklı bir anlam çıkar. Şair, isimleri tevriyeli kullanarak şairlik kudretini göstermiştir.

Nabi, doğduğundan beri tanıdığı ve hukuku olduğu Sultan III. Ahmed’in (saltanatı: 1703-1730) tahta çıkışına Halep’te olmasına rağmen kayıtsız kalmamış iki defa tarih düşmüştür:

66

Hâtif-i gayb semâdan Nâbi

Didi târihini gâlib be-adu (1115/1703)

67

Didi târihini hatif Nâbi

Tâze nakş-ı kalem-i Yezdâni (1115/1703)

Sultan III. Ahmed de şairin bu ilgisini gönderdiği hediyelerle taltif etmiştir.

İslam kültüründe ramazan orucu ve bayramının ayrı bir yeri vardır. Tutulan oruçlar, verilen fitreler, neşeli iftarlar ve sahurular... Her şey İslamiyeti hatırlatır. Ramazanın vazgeçilmez âdetlerinden biri de iftar davetleridir. Her müslüman gücü yettiğinde konu komşu, akraba ve yakınlarını iftara davet eder. Şair Nabi ramazanın gelişine tarih düşürürken “eğer ramazan gelsin de evimiz bereket ve misafirle dolsun diyemiyorsak bu demektir ki iflas etmişiz” demektedir:

78

Manâ-yı teveccüh çıkar iflâsumuza

Gelsün ramazân da hâne tolsun dimeden

Olsun ramazânunuz mübârek dimenün

Yok farkı sene mübârek olsun dimeden (1118/1706)

Bayramlarda yaş ve makamca büyük olanların bayramını tebrik etmek günümüzde de önemini koruyan bir gelenektir. Şair Nabi böyle günleri fırsat telakki ederek devlet büyüklerine kaside sunup hem samimiyetini pekiştirmek hem de caize almak niyetindedir. Bayram vesilesi ile şairin İbrahim Paşaya yazdığı manzumede düşülen tarih bu minvaldedir:

79

İtdi bu târih ile Nâbi edâ-yı tehniyet

Eyleye id-âferin idi said-ender-said (1118/1706)

Ramazan ve kurban bayramları dışında Müslümanlarca hicri yılbaşları da önemsenen günlerdir. Yılbaşı vesilesi ile alem-i İslam’ın bayramını şair tebrik ediyor ve tarih düşüyor:

87

Nâbiyâ bu senenün idine düşdi târih

Ehl-i İslâma mübârek ola eyyâm-ı şerif

Nâbi, başka bir yılbaşı kutlama şiirinde gelecek sene için hayır temennilerinde bulunup tarih düşmüştür:

89

Nâ-gehân hâtif-i gaybi târih

Didi kim râhat-ı din ü devlet (1119/1707)

Aynı zamanda geride kalan sene için de şair duygu ve düşüncelerini bir tarih manzumesi şeklinde ifade ediyor:

90

Yüz on tokuzuncı sâl-i nigu

Arz eyledüğünde ruy-ı dil-cu

Nâ-geh açılıp deriçe-i gayb

Çıkdı bu sada ki “lâ-tehâfu” (1119/1707)

1120 yılı için düştüğü tarihte Nabi, Sultan II. Ahmed’e uzun uzun medhiyeler düzdükten sonra ömrünün ve saltanatının uzun; gönül neşesinin bol olması duasında bulunmaktadır:

94

Ana duâsı budur Nâbi-i kühen-sâlün

Ola safâsı füzun ömr ü devleti câvid (1120/1708)

Bayram için şairin düştüğü diğer bir tarihte, insanların bayramda yeni elbiselerini giymelerini konu edinmiştir:

105

Arz için halk-ı cihân birbirine

İdde giyse n’ola tâze kâbâ

Bu acebdür ki bu sâlün Nâbi

Düşdi târihine arz-ı kâlâ (1122/1710)

Şair 1123 senesi için yazdığı tarih manzumesinde yıllardan beri süren ve bitmek bilmeyen savaşlara izafeten “sene-i gaza” ifadesini muvafık buluyor:

132

Târihini kim sorarsa Nâbi

Eyler sene-i gazâ kifâyet

Sağlık anlamına gelen “tendürüsti” kelimesinin tarihini verdiği yılı uğurlu belleyen şair, hüznün ve kötü duyguların bu yılda yolunu çizenler olmamasını temenni eder:

149

Bu sâl-i huçeste-fâla Nâbi

Reh-yâb olamaz melâl u hesti

Bi-nakş u ziyâde geldi zirâ

Târihine lafz-ı ten-dürüsti (1114/1702)

2.2. Seferler

Şair Nâbi, birçok konuda tarih düşmüştür. Bunlardan biri de, çıkılan seferlerde başta sultan için kurulan bargâh ve diğer devlet ricali için kurulan çadırlardır. Aslında kurulan çadırlara tarih düşürmekten ziyade tarihe mal olan önemli seferlerin ne zaman yapıldığını belirtmek istediği sezilmektedir.

Sultan İbrahim Paşa sâyebanı için tarih düşürmüştür. Tarih manzumelerinde tarih düşürülmeden önce okuyucuya ipucu verir. İpucu veren cümlede “didü tarihin, tarih didüm” gibi içinde tarih geçen bir ibare mutlaka söylenir. Düşürülen tarihin tespiti için bu çok önemlidir. Fakat bazen şairler bunu ihmal edebilmektedir. Aşağıdaki tarih manzumesinde de böyle bir durum vardır:

5

Sad ola bu sâyebân-ı nâzenin

Kim nazirin görmemiş çerh-i berin

Sâyesinde şeh-per-i anka gibi

Olsun İbrahim Pâşâ hoş-nişin

Eylesin zât-ı ‘adimü’l-mislini

Hazret-i Mevlâ hatâlardan emin

Padişah IV. Mehmed’in Kamanıçe fethiyle biten seferinde, padişah için kurulan bargâha düşürülen tarih:

15

Çıkup bir gün kuruldukda didi târihini Nâbi

Hümâyün bârgâh-ı dâver-i devrân mübârek-bâd (1082/1672)

1676 yılında Lehistan seferi münasebetiyle Nabi, Padişah IV. Mehmed'e yazdığı methiyenin sonunda tarih düşmüştür:

26

Gelüp senden mukaddem seyrine Rıdvan didi târih

Ne zibâ bârgeh olur mübârek eylesün Bâri (1087/1676)

Vezir-i âzâm Çorlulu Ali Paşa'nın sevk ve idaresinde çıkılan seferde Şair Nabi, 38 beyitlik kaside nazım şekliyle yazdığı tarih manzumesinde Paşa'yı devlet idaresindeki zekâ ve basireti; savaş alanındaki feraset ve cesareti ile övdükten sonra tarih düşmüştür:

92

Nâbi-i dâi duâ ile didi târihin

İde bu çetir-i gül-engizi mübârek Mevlâ (1119/1707)

Bu minvalde son olarak Sadrazâm Baltacı Mehmet Paşa otağı için düşülen tarih vardır. Yine övgüye dayalı kaleme alınan kasidede Paşa'nın çeşitli kahramanlıkları anlatıldıktan sonra ömrünün uzunluğuna dua edilmiş ve başarı dileklerinde bulunulmuştur:

121

Fikr eyler iken Nâbi-i dâi didi hâtif

Târihini sad ola serâ-perde-i izzet (1122/1710)

2.3. Doğumlar

Klasik Türk Edebiyatında en çok tarih düşülen konulardan biri de devlet ya da şair indinde önemli sayılan şahsiyetlerin doğumlarıdır. Şair Nâbi de bu konuda birçok tarih düşmüştür.

Sultan III. Ahmed'in doğumuna tarih düşürürken yine "Ahmed" ismini tevriyeli kullandığını görmekteyiz:

21

Nâbi-i dâi bu şevk ile didi târihini

Kıldı leb-riz-i safâ âfâkı nur-ı Ahmedî (1084/1673)

Diğer bir şiirinde "o ulu cevher olan zatın doğumunu kayıp definenin bulunması şeklinde tahayyül etmektedir:

22

Zât-ı vâlâ-gevherinün Nâbiyâ

Oldı târihi nümâyân genc-i gayb (1084/1673)

Sultan III. Ahmed, saltanatı boyunca Şair Nabi'ye büyük bir yakınlık göstermiş, lütuf ve ihsanlarını eksik etmemiş, 25 yıldır uzak olduğu payitahta tekrar getirtmiş ve dilediği makama tayin etmiştir. Sultan'ın bu yaklaşımında şairin her fırsatta sevgisini göstermesinin

büyük tesiri vardır. Padişah'ın doğumuna, sünnet düğününe, tahta çıkışına defalarca tarih düşüren Nabi, aşağıdaki tarih manzumesinde Sultan'ın doğumunun "apaçık bir lütuf" olduğunu söylerken ayetten (Neml Suresi 16. ayet) iktibas yapmaktadır:

23

Ana kâfidür işâret Nâbiyâ

Hak kelâmında "hüve'l-fazlü'l-mübin (1084/1673)

Şair Nabi'nin en büyük hamisi olan Musahip Mustafa Paşa, evlat sahibi olunca şair, Paşa'nın oğlu Muhammed'in doğumuna "tertemiz inci" diyerek tarih düşmüştür:

28

Gördi tâk-ı çerhe hâtif yazdı târihin anun

Yâdigâr-ı Mustafa Pâşâ Muhammed dürr-i pâk (1088/1677)

Sultan III. Ahmed'in oğlu şehzade Murad için düşülen tarih:

45

Nâgehân hatif ser-engüşt-i işâretle didi

Lutf-ı Rabbâniyle Sultân Ahmed oldu ber-murâd (1093/1682)

Sadrazâm Baltacı Mehmed Paşa'nın oğlu için düşülen tarih:

54

Ref-i bâlâ-yı duâ ile didi târihini

Mustafa Beg nur-ı çeşm-i âsaf-ı pâkize-dem (1105/1693)

İhsan Paşa'nın oğlu Muhammed Beg için düşülen tarih:

57

İtdi iki pâk gevherden Muhammed Beg bürüz

Âleme geldi Muhammed âfitâb-ı dil-fürüz (1112/1700)

Muhammed Pâşâ-zade Halil Beg doğumu:

60

Olup Nâbiyâ kudsiyân tehniyet-gu

Didiler mübârek Halil'ün kudumu (1113/1701)

Sultan III. Ahmed'in oğlu Şehzade Abdülmelik'in doğumuna dört defa tarih düşürülmüştür. Şair, doğan şehzadeyi "mutluluk güneşi, adeta ceset bulmuş Hz. İsa'nın ruhu, Hz. Muhammed'e getirilen salavat-ı şerife" sıfatlarıyla tarif etmiştir:

73

Oldı ufuk-ı dilinde tâli

Abdü'l-melik âftâb-ı devlet (1117/1705)

74

Eskiden hıdmetidür didi anunçün târih

Geldi ruh-ı mütecessid gibi sultân İsâ (1117/1705)

75

Ruh-ı pâk-ı resul-i kevneyne

Salavât-ı şerif kâfidür (1117/1705)

76

Didi târihden hoş tamiye resminde târihin

Ola sultân Muhammed izz ü devlet birle payende (1117/1705)

Vahdi-zâde'nin oğlu için düşülen tarih:

91

İmdâda gelüp kâfiye Nâbi didi târih

Biş ü kem-i erzâka Muhammed ola sâbir (1119/1707)

Hüseyin Beg doğumu:

93

Çemen-i kâmda handân ola gül gibi Hüseyin

Kime ait oldukları belirtilmeyen ikizler için düşülen düta tarihte, yapılan tasvirlerle dikkat edildiğinde kız cinsiyetlerinde oldukları düşünülebilir. Oysaki hem şair hem de genel teamül ekseriyet itibariyle erkek çocukların doğumlarına tarih düşürmektedir.

111

Habbezâ ol iki tev'em-i masum

Dü melek-ru dü kamer-pişâni

Biri zımmen birisi tasrihen

Dü gülistâna dü serv erzâni (1122/1710)

Sultan II. Ahmed'in ismi zikredilmeyen oğlu için düşürülen diğer tarihler:

113

Guş-ı Nâbi'ye beşâret-guy-ı gayb

Didi târihini zât-ı bi-bahâ (1121/1709)

114

Mevâlid-i selâse arz-ı kâlâ

Huzur-ı Hak aşere-i mübeşşere (1121/1709)

Sadrazâm İhsan Beg mahdumu için kaleme alınan tarih.

116

Beşâret güne tahrir itdiler târihin eflâke

Hasan Beg sadr-ı dâna-yı kerime dâde-i Hakdur (1122/1710)

2.4. Ölümler

Klasik edebiyatta tarih manzumesi yazan her şairin mutlaka işlediği konulardan olan, insan hayatının kaçınılmaz sonu ve acı gerçeklerinden olan ölüm (Yalçın 2023, 175); Nâbi'nin de en çok kalem oynattığı sosyal konudur. Tarihte iz bırakmış, milletin sinesinde kendine yer bulmuş önemli şahsiyetler doğduğunda istikbali o zaman itibariyle meçhul olduğu için doğum tarihleri genellikle bilinmez. Ama tarihe mal olup iştihar edince döneminin şairleri ölümüne tarih düşürmek için adeta birbiriyle yarışır. Başta şair tezkireleri olmak üzere yazılan biyografik eserlere bakıldığında her şeyden daha çok önemsenen, şahısların ölüm tarihleridir. Zira ölüm tarihini kayda geçmek, şahsın yaşadığı dönemi tespit, kendisinden önce ya da sonra aynı alanda ve aynı isimde yetişmiş/yetişecek şahıslarla karıştırılmamasını da temin eder. Şair tezkirelerine dikkat edildiğinde gerek biyografik gerekse antolojik mahiyette yazılmış olsun; belli ise mutlak surette ölüm tarihlerine yer verilir. Eğer düşürülmüş tarih varsa bunlardan edebi değeri en yüksek olanlardan bir ya da birkaç tane zikredilerek verilen tarihin doğruluğu ve vefat edenin ne denli sevilip sayıldığı ortaya konur. Şair Nabi de uzun sayılabilecek bir ömür sürmüştür. Ömrü boyunca, önemseydiği kişilerin ve ilgisini çeken vefat haberlerine tarih düşürmüştür.

13 Eylül 1697 ile 4 Eylül 1702 (Aktepe, 1991) tarihleri arası sadrazamlık yapan Amca-zade Hacı Hüseyin Paşa'nın şehadeti için kaleme aldığı mu'cem tarih manzumesinde Paşa'nın Muharrem ayında şehit olduğunu² söyler:

4

Menkuta-i huruf ile târih idüp didi

Şehr-i muharrem oldı zamân-ı şehadeti³

İstanbul'un meşhur kalemtıraşçılarından Aziz Efendinin ölümüne şair tarih düşürürken Aziz isminde yine tevriye sanatına başvurduğunu görmekteyiz:

² Şair her ne kadar Paşa'nın şehit olduğunu söylese de kaynaklar kendi eceliyle öldüğü konusunda hemfikirdir.

³ Noktalı harflerin hesap edilmesiyle bulunan mu'cem tarih, bu beyitte hesaplamalarımıza göre tutmamaktadır. Noktalı harfler: iki şın (ش), bir te (ت), bir nun (ن) ve bir ze (ز) toplam (300+300+400+50+7) 1057 etmektedir. Divanda Ali Fuat Bilkan 1077 yazmaktadır. Fakat Paşa'nın hayatını anlatan tüm kaynaklar ölümünün 1114/1702'de olduğunu yazmaktadır.

6

Dem-i nezinde te'essüfle didi

Hây hayf oldu telef ömr-i aziz (1078/1667)

Aynı şahsiyet için düşülen ikinci bir tarih şiirinde “Allah onların kötülüklerini iyiliklerle değiştirecektir” (Furkan Suresi 70. ayet) ayete telmih yapmaktadır.

7

Kaldırup el didi Nâbi târih

Seyyi'âtın ide Allâh hasenât (1078/1667)

Sultanın hazine kethüdası Ali Paşanın ölümü:

17

Didiler târih-i mevtin âh-ı bi-pâyân ile

Bâde-i kevger içe peymâne peymâne Ali (1083/1672)

Şair Nabi kelimelerle oynamayı sevdiğini her fırsatta ihsas etmektedir. Özellikle şahısların adları, sıfatları ve alamet-i farika olan lakaplarını mana itibariyle değerlendirip edebi sanatlara başvurduğu görülmektedir. Zamanının büyük velilerinden Mevlevi Burunsuz Dedenin Edirne’de vefatı için düşürdüğü tarihte, vefatını güya bu dünya meclisinde vefadan koku almadığına bağlamıştır:

18

Didi bir mutekid fevtinden âgâh olıcak târih

Burunsuz bulmadı buy-ı vefâ bezme vedâ itdi (1083/1672)

Şirpençe hastalığından vefat eden Kaplan Paşa için düşülen tarihte, Paşa'nın ismi ile hastalığı arasındaki manadan faydalanmaktadır. Bu şekilde murat edilen tarihin hesaplamasını da tutturmak, edebi zevkin inceliği yanında ciddi bir zekâ ve matematik bilgisini de gerektirir:

33

Mâ-hasal Kaplan'ı yıkdı pençe-i şir-i ecel (1091/1680)

Mustafa Pâşânın Halep'te vefatı:

35

Her ziyâretle gelenler hâkine idüp duâ

Didiler târih ola rahmet be-ruh-ı Mustafâ (1093/1682)

Seyyid Ali Efendinin vefatı:

37

Târihini zebân-ı zamân didi Nâbiyâ

Seyyid Ali Efendi revân oldu cennete (1090/1679)

Kethüda Hacı İbrahim Efendinin vefatına dair:

40

Geldi bir hatif didi târih-i sâl-i fevtini

Hacı İbrâhim'e firdevs-i berin ola makâm (1102/1690)

Şair Nabi, Mühürdâr İsmail Efendinin ölümüne düşürdüğü tarih:

53

Leb-i cennet didi Nâbi târih

Ruh-ı İsmâil'e ola rahmet (1112/1701)

Buraya kadar Şair Nâbi'nin düşüğü ölüm tarihleri hep devlet işlerinde önemli işler yapan, halka mal olmuş büyük şahsiyetler ve şairin dost ve arkadaşları ile ilgiliydi. Aşağıdaki tarih manzumesinde ise şair kız kardeşi için de tarih düşmüştür:

58

Nâbi-i zâr didi târihi

Gitdi vâ-hayf Hacı hemşire (1112/1702)

Kaynaklarda, 1115/1703 yılında "Edirne Vakası", "Müftü Vakası", "Fezullah Efendi Vakası" olarak geçen, XVII. yüzyıldaki tayinlere, azillere müdahale eden, akrabalarını yüksek mevkilere getiren Şeyhülislâm Fezullah Efendi, oğulları ile birlikte öldürülmüştür. Nabi, "Târih-i Vak'a-i Feyzu'llâh Efendi" başlıklı tarihinde, Fezullah Efendi ve dört oğlunun katledilişine duyduğu memnuniyeti dile getirmiştir:

65

Çâr ferzendi ile müfti-i şum

Olıcak tahta-i meşki kaderün

Sâl-i târihini erbâb-ı suhan

Didiler gitdi başı surh-serün⁴

Hac kabilelerini taciz etmekle şöhret bulmuş bir eşkıyanın öldürülmesinden duyduğu memnuniyeti şair bir tarih manzumesi ile dile getirmiştir. Şair beyitte şakiyi köpeğe

⁴ Şairin düşürdüğü tarihlerin bir kısmında düz hesap mantığıyla bakıldığında olayın gerçekleştiği tarih ile uyumsuzluk görülmektedir. Bunun sebebi şairin cifir ilminden ve mana yönüyle farklı hesaplamalardan

benzetirken isminin “kilab” a (Arapça köpekler anlamında) benzerliğini arka planda düşündürmektedir:

77

Nâbi olup mübeşşir bu fethe didi târih

Köpek gibi Küleyb'i öldürdi İbni Osmân (1118/1706)

Şair Nabi'ye göre dönemin en sevilen ve en müstakim müftüsü Seyyid Ali Efendi'dir. Tarihini tespit edemediğimiz bu şahsiyet, şairin övgü ifadelerine ve bu derece önem atfetmesine bakarak XVII. yüzyılın sonlarında şeyhülislamlık da yapan ve istikameti ile maruf Çatalcalı Ali Efendi olabileceğini değerlendirdik. 1103/1692 yılında vefat eden Seyyid Ali Efendi'nin ölümüne üç defa tarih düşmüştür:

83

Târih-i intikâline bu geldi Nâbiyâ

Seyyid Aliye safha-i cennât ola tarâh

84

Dil-bestegânının biri târihini didi

Seyyid Ali Efendi'ye cennet ferâh ola

85

Hem-pâye-i duâdur Nâbi tamâm-ı târih

Seyyid Ali Efendi olsun mukim-i cennet

Şair Muhterem Efendinin vefatına tarih düşerken iham sanatından faydalanmıştır:

88

Nâbiyâ rindân didi târihini

Mahfil-i ulyâda olsun muhterem (1119/1707)

Şeyh Şerif Efendinin vefatına dair:

136

Târihin itdi hâtif-i gaybi duâ ile

Ola Şerif Efendi'ye kuy-i 'adn makâm (1088/1677)

faydalandığı değerlendirilmektedir. Mesela bahsi geçen bu olay hicri 1115 yılında gerçekleşmiştir. Tarih düşülen kelime “sürh-ser” 1120 etmektedir. Kızılbaş anlamına gelen ve bu sıfatla tavsif edilen Feyzullah Efendi ve dört oğlu sayı olarak hesaptan düşünce 1115 etmektedir. Şairin bu niyetle bu ifadeyi tarih düştüğü muhtemel değerlendirilmektedir.

2.5. Fetih ve Antlaşmalar

Döneminin siyaset ricaliyle haşır neşir olan şair Nabi, yaşadığı dönemde yapılan önemli fetih ve antlaşmalara tarih düşmüştür.

Şair Nâbi'nin de bizzat katıldığı Lehistan seferinde Kamanıçe Kalesi fethedilir. Şairin kaleme aldığı iki tarih manzumesinden ilki Sultan IV. Mehmed fermanıya kalenin kapısına işlenmiştir. Sultan, düşülen tarih manzumesinin o kadar beğenmiştir ki şairden seferi konu alan bir gazavatname yazmasını istemiştir. Bu istek üzerine yazılan "Fetihname-i Kamanıçe" Nabi'nin ilk eseri olma özelliğine sahiptir:

20

Târihini felekde melek yazdı Nâbiyâ

Düşdi Kamançe hısnına nur-ı Muhammedi (1083/1672)

19

Bu feth-i zibâyı görüp Nâbi didi târihini

Aldı Kamançe bikrini Sultân Muhammed zur ile (1083/1672)

Padişah IV. Mehmed zamanında Ahmed Paşa komutanlığında Girit Kalesi'nin fethine düşülen tarih:

50

Koyup Nâbi zemine ruy-ı insâfı didi târih

Girid'i kıldı Ahmed behrever din-i Muhammeden (1083)

Sultan III. Ahmed devrinde Ruslarla yapılan ve veziriazamın idare ettiği savaş sonucunda kazanılan bir zafere (ikinci mısraı eksik) düşülen tarih:

69

Mübeşşirân didi bu fethi Nâbiyâ târih

Peyâm-ı feth ile buldı cihân (...)

Osmanlı Devleti tarihinde önemli bir yeri olan Prut Anlaşması ordunun muzafferiyeti neticesi imzalanmıştır. Şair, ordunun kahramanlıklarını uzun bir tarih kasidesinde terennüm etmiştir. Tarihi veren beytin her mısraı aynı tarihe işaret etmektedir:

133

Kıldı İslâma meded takviye-i Rabbâni

Din ü devlet yeniden buldı uluvv-ı şanı (1123/1711)

Ruslar, bilindiği üzere büyük bir hezimet sonucunda Osmanlı Devleti ile Prut Antlaşmasını imzalamıştır. Fakat kısa bir süre sonra antlaşmayı bozarak iki devletin savaşa girmesine

sebebiyet vermişlerdir. Nabi bu olayı, bir tarihçi edasıyla en ince ayrıntısına kadar tahlil edip tarih manzumesinde tahkiye üslubuyla tarih düşmüştür:

135

Vücub-ı feth-i ebvâb-ı cihâdı ictihâd itdi

Süluk-ı ehl-i küfr icâb-ı icrâ-yı cihâd itdi (1123/1711)

148

Mizâc-ı sulhı ifsâd eyledi küffâr-ı bed-kirdâr (1123/1711)

Cihad vesilesi ile alem-i İslam'ca kutsal kabul edilen üç tuğlu Sancak-ı Şerifin çıkarılmasına düşülen tarihte şair, sancağı kanatlarını açan heybetli bir kartala benzetmiştir:

142

Târihini lisân se tuğ ile didi feth

Açdı cihâda bâl ile per sancâk-ı şerif (1123/1711)

1711 yılında Ruslarla yapılan ve Osmanlı Devleti'nin zaferiyle sonuçlanan savaş, Şair Nabi için eşsiz bir sevinç kaynağı olmuştur. Yıllardan beri böyle bir zaferin kazanılamaması, memlekete antlaşma neticesinde gelen barış gibi genel sonuçların yanında; Şair Nabi'nin evladı gibi gördüğü Sultan III. Ahmed devrinde vaki olması, yakın dostu Baltacı Mehmed Paşa'nın kumandasında gerçekleşmesi de bu sevinci perçinlemiştir. Şair bu sevinci defalarca düşürdüğü tarihlerle dışa vurmuştur:

143

Bu müjdeyle mübeşşirler getürdi Nâbiyâ târih

Aduyı bozdı hem hak aldı hem sulh itdi hem âsaf (1123/1711)

144

Kıldı Sultân Ahmed'ün Allâh duâsın müstecâb

Düşmenün tâburını yıkdı vezir-i kâm-yâb (1123/1711)

145

Nâbiyâ tarz-ı cedid üzre bilâ-mâye-i harf

Tâze tarih tamâm oldu zihi feth-i Mübin (1123/1711)

Cihad nedeniyle sadrazam Baltacı Mehmet Paşanın tuğ takmasına düşülen tarih:

146

Ruhâniyân bu azmün hep âsmânda

Nâbi târihini didiler tugun ola mü'eyyed (1123/1711)

Üç bin kişilik bir ordunun gaybdan gelip yardım ettiğini söyleyen şair, Ruslarla yapılan savaşta adeta Bedir Savaşı'na denk tutmaktadır:

147

Didi târihini üç bin görünür ammâ kim

Oldı ancak se hezârun biri serden geçdi (1123/1711)

2.6. Hane ve Saray İnşası

Nâbi'nin en çok tarih düşürdüğü konulardan biri de hane ve saraylardır. Gerek şairliğinin ilk yıllarında İstanbul'da gerekse yaklaşık yirmi beş yılını geçirdiği Halep'te yapılan önemli kasırların hemen hepsine tarih düştüğünü söylemek mümkündür. Bunda devlet ricalinin, özellikle sarayları kendi şahsına yapan paşa ve ileri gelen idarecilerin çoğuyla yakın ilişkiler kurmasının etkisi vardır (Yakıt, Şair Nâbi'nin Tarih Düşürme Sanatındaki Yeri, 2009).

Sahilde vezir-i azam Kara İbrahim Paşa kendisi için yaptırdığı yalya kaside nazım şekliyle Nabi tarih düşürürken denizi bir güzele; yapılan yalyı da dudakların üstündeki bir bene benzetmiştir:

8

Tanışdum hâtife târihini gördüm didi Nâbi

Leb-i deryâda bir beñdür bu tarz-ı cân-fezâ güya (1078/1667)

Sultan IV. Mehmed Beşiktaş'ta şahsı için yaptırdığı saray vesilesiyle Nabi, yeni tanıştığı padişaha kendini kabul ettirip sevdirmek için 44 beyitlik uzun bir methiye sunup tarih düşürmüştür. Saraylar için düşürülen tarihlerde genellikle övgü için kevser kenarında kurulmuş cennet köşkleriyle kıyas yapılır. Nabi de bu geleneğe uyarak yapılan sarayı cennet köşklerinden dahi üstün tutmuştur:

30

Pâ-nihâde oldı hâmem eyledüm târihini

Mesned-i sultân Muhammed müttekâ-yı dâveri (1089/1678)

Şair Nabi, memleketi Urfa'da Süleyman Paşa'nın yaptırdığı saraya da tarih düşürmüştür. Bu durum şairin memleketinden kopmadığını, oradaki sıradan gelişmeleri bile yakından takip ettiğini göstermektedir:

39

Cereyân-ı leb-i âb ile didüm târihin

Yapdı bu tarh-ı dil-âşubı Süleymân Pâşâ (1099/1688)

Devlet büyüklerinin, dostlarının köşk inşalarına tarih düşüren şair, kendisi için Halep'te yaptırdığı haneyi atlaması düşünülemezdi:

Kudsiyân tâk-ı sipihre yazdılar târihini

Sana Mevlâ Nâbiyâ sad eyleye bu hâneyi (1103/1692)

Urfalı Yusuf Nabi Divanı'nda yer alan 155 tarih manzumesinin 17'si saray ve hane inşasına düşülen tarihlerdir. Mana ve amaç bakımından benzer oldukları için hepsini burada yad etmenin itnap olacağı düşüncesi ile Divan'daki numaralarını vermekle iktifa ediyoruz. (8, 14, 30, 38, 39, 42, 43, 55, 62, 63, 72, 81, 86, 107, 120, 134 ve 138).

2.7. Kitap Telifleri

Klasik edebiyatta kitap yazımı padişahlara ve diğer erkâna sunulması, yazar veya şairin duygu ve düşüncelerini dile getirmesi gibi sebeplerden dolayı her dönemde önemsenmiştir. Bundan da öte bazı yazar ve şairler, kitaplarının bitiş tarihlerini sabitlemek için ebced hesabına göre bütün türlerde tarih düşürerek eserleri yoluyla gök kubbede hoş bir seda bırakarak kalıcı olmayı amaçlamışlardır. Farklı şairler tarafından aynı eser için birden fazla tarih düşürüldüğünü de görebiliyoruz. Yazar ve şairlerin tarih düşürmeye olan ilgi ve bu vadideki kabiliyetleri de söz konusu geleneğin oluşmasında etkili olmuştur (Oğraş, 2007).

Hal böyle iken, önemli önemsiz hemen her konuda tarih düşürmeyi âdet edinen Nabi, yalnızca üç eserine (Divanı, Tuhfetü'l-Haremeyn ve lügazlara dair bir eser) tarih düşürmesi dikkat çekici bir durumdur. Şairin kendi döneminde bile çok meşhur olan Hayriyye ve Hayrabat eserlerine şairce yazılmış ve tespit edilmiş herhangi bir tarih manzumesi divanında yoktur.

Nabi 1679 yılında çıktığı hac yolculuğunu mensur-manzum kaleme aldığı Tuhfetü'l-haremeyn adlı eserine düşürdüğü tarih şiirinde, eseri yazmakta mazhar olduğu inayete, yolculuk esnasında gördüğü ilahi ihsan ve ikrama yer verdikten sonra ibadet niyetiyle yazdığı kitabının kabul görmesini temenni eder:

31

Didüm tamâmına Nâbi bu nüshanuñ târih

Bu Tuhfe-i Harâmeynüm kabul ide Mevlâ (1090/1679)

Şair Nabi, Divanı'nda lügaz tarzında yazdığı bir eserinden bahsetmektedir. Zahir ve batin olmak üzere iki defa tarih düşürdüğünü söylediği manzumede 1710 yılına işaret etmektedir. Ölümüne yakın kaleme aldığı anlaşılan bu eserin günümüzde elde olan herhangi bir nüshası bulunmamaktadır:

118

Düşdi târihi dahı nüsha gibi nâ-dide

Böyle târih ile olmağa sezâdur matruf

Âhirin satra irince didi Nâbi târih

Bürce deh bâre hücum eyledi sâlâr-ı huruf (1122/1710)

Nabi, Divan'ını tamamlarken tarih olarak ne söyleyeceğini düşündüğü esnada gayptan kendisine, boş yere zahmet çekme, senin Divan'ına ta ezelden "terceme-i aşk" ifadesinin tarih olduğu söylendiğini yazmaktadır:

156⁵

Divânımın itmâmına târihini Nâbi

İtmekte iken hâme-i endişe ile meşk

Hâtif didi hiç çekme emek ruz-ı ezelden

Târihi dinilmişdür anun terceme-i 'aşk (1118/1706)

2.8. Ok ve Tüfek Atma

Okçuluk, eski ifadesi ile kemankeşlik Osmanlıların Orta Asya'dan miras aldığı kadim gelenek ve savaş sanatlarından biriydi. Padişahlar, şehzadeler ve paşalar için sadece bir spor değil, aynı zamanda askeri bir disiplin ve saygınlık kaynağıydı. Nabi Divanı'nda atılan oklar için de tarih düşürülmüştür.

Musahip Mustafa Paşa'nın ok atmasına düştüğü tarihte, eline aldığı yayı gökkuşağına benzetip, attığı oku feleğin dördüncü katına çıktığını mübalağalı bir ifade ile zikretmektedir:

29

Seyr idüp Nâbi didi târihini

Kuvvet-i bâzusına sad âferin (1081/1670)

Halep'te Çerkes Mehmed Paşa'nın attığı okun menzili geçtiğini tarih düşürerek müjdelemek için müverrihler adeta birbirini ezmiştir:

125

Basarak birbirini müjdeciyân târihin

Didiler menzili sebk itdi Muhammed Pâşâ (1120/1708)

Osmanlı okçuluğunda en bilinen ve muteber atış türlerinden biri menzil atışlarıydı. Bu atışlarda, okun gidebildiği en uzak mesafeyi ölçmek amaçlanırdı. Başarılı atış yapan kemankeşler için okun düştüğü yere menzil taşı dikilirdi. Baltacı Mehmed Paşa'nın Halep'te attığı ok için dikilen taş şair tarih düşürmüştür:

Ok atup seng dikince didi Nâbi târih

Dikdi taş belde-i Şehbâ'da Muhammed Pâşâ (1122/1710)

⁵ Bu tarih şiiri Divan'ın Tarihler bölümünde değil, en sonunda yer almaktadır.

XV. yüzyıldan itibaren ateşli silahlar kullanan Osmanlı Devleti, zamanla tüfeği de ordunun silahları arasına almıştır. Bu anlayışla hareket eden padişah ve şehzadeler tüfek kullanımını da önemsemişlerdir.

Sultan III. Ahmed'in 1711 yılında tüfek kullanımına şair üç defa tarih düşürmüştür.

İlkinde tüfeğin bir cihat silahı olarak faydalarından bahsettikten sonra mana ehlinin de makbulü olduğunu söyler:

139

Sen de târihine tevcih-i zamir it Nâbi

Bu tûfengün demine hu didi erbâb-ı nefes (1123/1711)

İkinci tarihte tüfeğin Sultan'ın eline çok yakıştığını ifade eder:

140

Eyledi isbât iki şâhidle târihin felek

Keff-i Sultân Ahmed'e lâyük ne nâzende tûfek (1123/1711)

Son olarak şair yine tüfeğin savaşta etkin ve caydırıcı gücünden dem vurduktan sonra güzelin tecellisi ve ateşin evi manasına gelen “nahl-i tecelli ve aşîyan-ı ateşin” ibareleri ile düta tarih düşmüştür:

141

Birbirinden tâzeter biri birinden hubter

Nâbiyâ nahl-ı tecelli âşîyân-ı âteşin (1123/1711)

2.9. Camiler

Camiler Osmanlı toplumunda sadece topluca ibadet edilen ve dini eğitim alınan mekanlar değil; aynı zamanda önemli sosyal ve kültürel merkezlerdi. Cami inşaları da yalnız Müslüman toplumun ibadet ihtiyaçlarını görmeleri için değil; devletin sahip olduğu ihtişam ve kudretin büyüklüğünü göstermek ve mimarideki eşsiz karakterini dışa vurmak da önemli amaçlardandı. Bu yapılara tarih düşürmek de önemli ve yaygın bir gelenektir. Şair Nabi, memleketi Urfa'da Yusuf Paşa'nın yaptırdığı camiye tarih düşerken minnet duygusuyla Paşa'ya dualarda bulunmaktadır:

97

Nâbi-i dâ'i hulus ile didi târihin

Cennete mucib ola câmi-i Yusuf Pâşâ (1120/1708)

Aynı caminin minaresi tamamlandığında yine tarih düşürmüştür:

98

Târihini felekde melek yazdıNâbiyâ

Bâlâ binâ makâm-ı ezân-ı Muhammedi (1120/1708)

Sultan III. Ahmed'in onayı ve desteği ile Sadrazam Ali Paşa'nın yaptırdığı, içinde cami ile birlikte tekke ve medresenin de bulunduğu Ali Paşa Külliyesi'ne Nabi tarih düşerken uzun bir medhiye kaleme almıştır. Kasidede hem Sultan hem de Sadrazam övülmüştür:

103

Elif imdâd idüp li'llâh lafzında didi târîh

Bu 'âlî câyı yapdı hasbeten li'llâh 'Ali Pâşâ (1120/1708)

2.10. Çeşmeler

İslam kültürünü benimseyen Osmanlı toplumunda, başta insanlar olmak üzere tüm canlıların faydalandığı hayır çalışmalarını yapmak, bunlara vesile olmak büyük bir erdem kabul edilirdi. Bu tür yapıların en önemlilerinden biri çeşme ve sebillerdi. Gücü yeten, ihtiyaç duyulan yere bir çeşme yaptırırdı. Müverrihlerin böyle yapılara tarih düşürmesi aynı zamanda bir teşvik aracı olarak da düşünülebilir. Urfalı Yusuf Nabi bu konu ile ilgili 13 defa (9, 10, 12, 27, 32, 48, 59, 99, 100, 101, 102, 122,131) tarih düşmüştür.

Sultan IV. Mehmed'in hazinedarı Yusuf Ağa'nın Dimetoka'da yaptırdığı çeşmeye tarih düşürürken güçlü akışını Kevser Çeşmesi'ne kıyas etmektedir:

9

Lulesi dir gelenlere târîh

İçünüz âb-ı kevşer oldı revân (1078/1667)

Günümüzde Bulgaristan coğrafyasında yer alan Burgaz şehrinde Sultan IV. Mehmed'in yaptırdığı çeşmeden akan sular, adeta Hz. Hızır'ın içtiği hayat suyudur:

10

Hızr bir câmin içüp didi şafâdan târîh

Ne güzel çeşme-i şâf-âb-ıhayât-ızîbâ (1080/1669)

Hacı Hüseyin Ağa'nın Halep'te yaptırdığı sebilden su içen kimsenin edeceği dua hayırseverin ruhunu şad edecektir:

48

Nâbiyâ âbın içenler didiler târihini

Fî'sebîli'llâh bu mâ ruh-ı Hüseyin-i kıldı şâd (1108/1696)

Şair Nabi, kendi yaptırdığı çeşmeye tarih düşürürken ayet (Enbiya Suresi 30. Ayet)'ten iktibas etmektedir:

59

İçene ruhdur bu âb-ı zülâl

"Ve mine'l-mâ'i küllüşey'in hayy" (1092/1681)

2.11. Hamamlar

Osmanlı kültüründe önemli sosyal mekânlardan biri de hamamlardır (Kiremitçi 2015, 334). Şair Nabi bu yapılara da tarih düşürmüştür.

Şaban Ağa'nın oğlu Ali Bey tarafından Halep'te yaptırılan hamamın, beraber akan sıcak ve soğuk suyu ile şehri süslediği ifade edilmektedir:

41

Germ ü serd âb gelince didi Nâbî târîh

İtdi Şehbâ'yi müzeyyen 'Ali Beg hammâmı (1101/1689)

Şairin tarih düşürdüğü diğer hamam da Halep'te inşa edilmiştir:

71

Görüp hüsnini Nâbî didi târîh

Güzel 'ibret-nümâ germ-âbe-i pâk (1117/1705)

2.12. Sakal Bırakma

Şair Yusuf Nabi, İstanbul'a gelip şairliğini ispat edince vefatına kadar birkaçı müstesna hemen tüm padişah ve devlet ricalinden maddi manevi hürmet ve tazim görmüştür. Fakat denebilir ki şair kimseyi Musahib Musatafa Paşa kadar sevip saymamıştır. Hatta Meserret Dirioz, şair ile ilgili çalışmasında (Dirioz, 1994, s. 60), Nabi'nin İstanbul'u terkedip Halepe yerleşmesini, kendisini daima himaye eden Paşa'nın vefatından duyduğu hüznü bağlar. Şair, Paşa'ya olan sevgisinden sakal bırakmasına iki tarih düşürmüştür. İlkinde Paşa'yı uzunca methettikten sonra bıraktığı sakalın, güzel yüzüne hüsn-i hatla yazılmış "mübarek olsun" nidası gibi yakıştığını ifade eder:

2

Didümâyâ ne güne yazdı târîhin anuñ bilsen

Didi hâtif ki yazdı levh-i hüsn hat mübârek-bâd (1072/1661)

Aynı hadiseye düşürdüğü ikinci manzumede Şair, bırakılan sakalı güzellik mehtabının halesine benzetmektedir:

3

Nâbî-i bende didi târîhin

Hatt-ı nevdür meh-i hüsn hâle (1072/1661)

Hız. Yusuf Peygamber'e detaylı bir şekilde benzetilerek yazılmış bir tarih manzumesi var ki kime yazıldığı belli değildir. Sakal bırakmaya düşülen bu tarih şiirinde, sakal yüze o denli yakışmıştır ki güya kıl kalemle surete Yusuf Suresi yazılmıştır. Şair kıl ve sure kelimeleri ile güçlü bir teşbih oluşturmuştur:

46

Hat değil evvel nazarda söyledüm târîhini

Kıl kalemle sure-i Yusuf yazıldı ruyına (1101/1689)

Uğruna kitap yazdığı oğlu Ebu'l-hayr'ın sakal bırakmasına, ömrünün son devrinde şahit olan Şair Nabi kayıtsız kalmamıştır. Hilkat kâtibinin harfleri evladının yüzünde yazılmıştır:

150

Kendü mazmun-ı hatından okunur târîhi

Oldı vechinde nümâyân rakam-ı kâtib-i şun ' (1124/1712)

Muamma yoluyla yazılan başka bir şiirde yine isim tasrih edilmemiştir:

152

Hatt-ı nev-âmedenüñ görmek için târîhin

Meğer ol şuh kıyâmetde baka âyineye

2.13. Tamir ve İmaretler

Şair Nabi, yaşadığı dönemin bir aydını olarak yapılan hizmetlere karşı lakayt kalmamış, yeri geldiğinde sözlü ve yazılı olarak desteklemiştir. Tarihte iz bırakan şahsiyetlerin kabirlerini tamir, tarihi camileri imar ve meşhur sarayların restorasyonlarına tarih düşürmesi bu noktainazar ile değerlendirilebilir.

Mevlevi olmamakla birlikte Mevlana hazretlerine büyük bir muhabbet besleyen Nabi, Konya'da bulunan Mevlana Türbesi'nin tamiri için yazdığı tarih manzumesinde, bu işlemin yapılmasından duyduğu memnuniyeti dile getirmektedir. Yirmi beyitten oluşan şiirde Hazret'in erdeminden ve Mesnevi'nin faziletinden bahsetmektedir:

52

İtdi nüzul mişra'-ı târîhi gaybdan

Ta'mîr olındı günbed-i'ulyâ-yı Mevlevî (1110/1698)

Halep'te bulunan Hazret-i Zekeriya peygambere ait olduğu değerlendirilen türbeye yapılan tamire de tarih düşürmüştür. Bu işe vesile olan Sultan III. Ahmed'e şükran duygularını 54 beyitlik bir methiye ile sunarken gözyaşları ile tarih düşürdüğünü söyler:

104

Rizân iderek âb-ı dü-çeşmin didi târîh

Makbul ola tecdid-i mezâr-ı Zekeriyâ (1120/1708)

Bunlardan başka Şair Nabi birçok saray ve cami tamirlerine de tarih düşürmüştür (Bakınız: 25, 51, 61, 68, 110).

2.14. Tayin ve Terfiler

Nabi'nin en çok tarih düştüğü konuların başında tayin ve terfiler gelir. Dönemin tüm ileri gelenleri ile sıkı dostluklar kuran şair, kimi zaman dostluğun verdiği muhabbetle, kimi zaman da maddi beklentilerle bu konuda yirmi üç tarih manzumesi kaleme almıştır (16, 36, 47, 49, 56, 64, 70, 80, 82, 96, 108, 109, 112, 115, 119, 124, 123, 127, 128, 130, 137, 154, 155).

Konu tebrik ve liyakate bağlı terfiden kaynaklı övgü olunca şairin bu vadide yazdığı tarih manzumeleri uzayıp gitmiştir. Kısacası hem şiir sayısı hem de şiirlerin uzunluğu bakımından birinci sırada tayin ve terfiler gelmektedir.

Bu mevzuda, Divan'da yer alan ilk manzume Merzifonlu Kara Mustafa Paşa'nın sadrazamlık makamına atanması hakkındadır. Nabi, Paşa'nın devlet idaresindeki feraset ve basiretini, savaş meydanındaki zekavet ve cesaretini 44 beyte adeta zor sığdırmıştır. Düşülen tarihte Paşa'nın uğurlu eliyle sadaret mührünü aldığı müjdelenmektedir:

16

Beşâretler(le) biribirine dir kim budur târîh

Yed-i yümn ile aldı mühr-i şadı Muştafa Pâşâ⁶

Aynı aileden on altı yıl sonra Merzifonlu Çalık Hacı Ali Paşa yine aynı makama gelince tarih düşürülmüştür:

36

Bir beşîr irdi beşâretle didi târîhin

‘Ali Pâşâ’ya mübârek ide şadı Mevlâ⁷

Kaplan Mustafa Paşa Bağdat’a vali tayin edilince Nabi, yazdığı tarih manzumesi ile Paşa’yı tebrik edip başarılı olması için duada bulunmuştur. Tarihi düşürdüğü mısra da Bağdat’ın evliyalar şehri olmasına dikkat çekmiştir:

Didi hatif Nâbîyâ târîhi kâfidür anuñ

Kıldı bürc-i evliyâda Muştafa Pâşâ makâm (1089/1678)

⁶ Merzifonlu Kara Mustafa Paşa 1086/1676 yılında sadarete geçmiştir. Fakat bu tarih beyitten geçen harflerle bulunamamaktadır.

⁷ Tarih mısraında geçen harflerin ebced hesabı 1083 çıkmaktadır. Fakat Merzifonlu Çalık Hacı Ali Paşa 1102/1692’de sadaret makamına geçmiştir.

Arslan Paşa'dan sonra Kudüs'e Karakulak Paşa valin tayin edilince, Nabi paşaların isimlerini tevriyeli kullanarak tarih düşürmüştür:

70

Vâli-i Kuds olan Arslan Pâşâ ma'zul olup

Manşıbı Karakulak Pâşâ'ya oldukda anuñ

Hâtif-i gayb didi hande-künân târihin

Geldi aldı gediğin Karakulak Arslânun (1117/1705)

Nabi Divanı'nın Tarihler bölümünün son manzumesi Ali Paşa'nın sadarete çıkmasına dairdir. Paşa, özellikle adaletiyle ön plana çıkarılıp Nizamü'l-mülk ile kıyas edilmiştir:

155

Çıkup dîvâna 'adlüzre umur-ı nâsı gördükçe

İder ruh-ı Nizâmü'l-mülki dest-i 'adl ile ihyâ⁸

2.15. Diğer Konular

Nâbi'nin divanında yer alan 156 tarih manzumesinin içinde bazıları var ki yukarıdaki alt başlıklar dışında oldukça farklı konular için yazılmışlardır. Örneğin; Anadolu'da çıkan Celali isyanları (1), padişahın bazı mekânlara teşrifi (13, 29), hadislerde geçen Mehdi ve İsa meseleleri (44, 153), oğlu Ebu'lhayr'ın okumayı sökmesi (95), şairin istirahat ederek geçirdiği yıl (117) sayılabilir. Ayrıca kısa olduklarından ne hakkında yazıldığını tespit edemediğimiz iki tarih manzumesinin (34, 151) de divanda yer aldığını bildirmekte fayda var.

Şair Nabi'nin düşürdüğü tarihler sadece yaşadığı dönemle ilgili değildir. Tarih manzumelerine baktığımızda kendisinden önce vukua gelmiş ve kendisinden çok sonra gerçekleşmesi muhtemel olaylara da tarih düşürmüştür.

Doğumundan önce cereyan eden Celali isyanlarının memlekete verdiği zararlardan bahsettikten sonra yok olup gittiklerini dile getirmektedir:

1

Göçdiler dâr-ı bedenden didi Nâbî târih

'Askerin çekdi diyâr-ı 'ademe kondı Hasan (1029/1619)

İslam terminolojisinde ahir zamanda Hz. Mehdi'nin zuhur edip dine karıştırılan fitne ve fesatları bertaraf edeceği; Hz. İsa'nın gökten nüzul edip Hz. Mehdi'ye tabi olacağı ve İslam

⁸ Bahsi geçen paşanın hangi Ali olduğu tespit edilememiştir. Zira şairin yaşadığı dönemde Bahadırzade Arabacı Ali Paşa, Merzifonlu Çalık Hacı Ali Paşa ve Sürmeli Ali Paşa birbiri ardınca sabık makama geçmişlerdir. Tarih mısraı da konunun aydınlatılmasına katkı sağlamamaktadır. Yapılan hesaplamalarda döneme ait herhangi bir tarih çıkmamaktadır.

dini ile amel edeceği çeşitli hadislerle dayandırılır. Bir şahsın “Mesnevi-i Şerif” tabirinin bu olaya tarih olacağını söylemesi üzerine Nabi tarih düşürmüştür:

44

Kavl-i cifr üzre iki kutb-ı güzîn

Ya'ni Mehdî vü Hazret-i 'Îsâ

Kangı târîhde iderse zuhur

Meşnevî-i şerîf ider imâ (1196/1782)

153

Kitâb-ı cifrden itmiş birisi istihrâç

Sinîn-i âtiye ahvâline makâl-i latif

Huruc-ı Mehdi vü sâl-i nüzul-i 'Îsâ'ya

İder nümâyîş-i târîh Mesnevî-i şerif (1196/1782)

Sonuç

Geçmişi insanlık tarihi kadar eski olan ve kabaca harflere izafe edilen rakamsal karşılıkların toplamı şeklinde ifade edilen ebced hesabı birçok kültürde benzer uygulamalarda görülmüştür. Klasik edebiyatta işin içine edebi zevk de dâhil edilerek istimal edilen bu uygulama başlangıçtan itibaren yer almış, kendisine has bir tür hüviyetini kazanmış ve divanlarda özel bir yer edinmiştir.

Klasik edebiyatta iz bırakmış hemen her şair bu türden az ya da çok örnekler kaleme almıştır. Bunların en önemlilerinden biri de Urfalı Yusuf Nabi'dir. Nabi, gerek terennüm ettiği tarih manzumelerinde ön plana çıkardığı edebi zevk ile gerekse bu alanda yazdığı şiir sayısı ve konu bakımından çeşitlilik ile tarih düşürmede haklı bir şöhrete sahiptir.

Bu çalışmada Nabi'nin kaleme aldığı 156 tarih manzumesi içerik açısından incelenmiş ve tasnif edilmiştir. "Bayramlar ve Kutlamalar, Seferler, Doğumlar, Ölümler, Fetih ve Anlaşmalar, Hane ve Saray İnşası, Kitap Telifi, Ok ve Tüfek Atma, Camiler, Çeşmeler, Hamamlar, Sakal Bırakma, Tamir ve İmaretlar, Tayin ve Terfiler, Diğer Konular" şeklinde alt başlıklar altında kategorize edilen tarih manzumelerinde, tarihin düşürüldüğü beyitlere yer vermenin yanında şairin şairlik kudretini dışa vurduğu ifadeler ve önemsenen hususlara mümkün mertebe parmak basıldı. Düşürülen tarihler hicri/miladi biçiminde beyitlerin yanına yazıldı.

Bu çalışma, divanlarda "Tevarih" başlığı altında yer verilen manzumelerin hangi konuları ihtiva ettiği Urfalı Yusuf Nabi'nin tarih manzumeleri özelinde ortaya konulmuştur. Bu şiirler şairin kendi hayatı ve edebi şahsiyeti hakkında önemli bilgiler içermenin yanında yazıldığı dönemin kültür, sosyal, siyasi ve iktisadi hayatına dair de aydınlatıcı malumat vermektedir. Bu yargıya, şairin şu an için elde nüshası bulunmayan eserinden bahsedip tarih düşmesi ve siyasi çalkantıların had safhada olduğu dönemde sık sık atama ve azillerin yaşandığını gösteren tayin ve terfilere çok fazla tarih düşmesi örnek verilebilir.

Nabi'nin tarih manzumelerine bakıldığında bir şairin toplumla ne denli iç içe olduğu rahatlıkla anlaşılabilir. Toplumu ilgilendiren hemen her konuya şair de önemle eğilmiş ve tarih düşmüştür. Bununla birlikte şairin doğrudan şahsını ilgilendiren konuları da ihmal etmediği görülmektedir. İstirahat ederek geçirdiği yıla ve hemşiresinin vefatına düşürdüğü tarihler bu durumu teyit etmektedir.

Tarih manzumelerinde yer alan şahsiyetlere bakıldığında başta padişah ve devlet ricali yer almaktadır. Bunun yanında şairin, toplumda değer gören kanaat önderlerine, manevi şahsiyetlere, dost ve arkadaşlarına da yer verdiği görülmektedir. Bu yönüyle şairin yaşadığı dönemi inceleyen tarih ve sosyoloji bilim insanları için de bu şiirler önemli; hatta eşsiz bilgiler içerebilir.

Günümüzde "saray edebiyatı, yüksek zümre edebiyatı" gibi ifadeleri klasik edebiyat için kapsam ve içeriğini bilmeden kullananları tarih manzumeleri ile yalanlayan Şair Yusuf Nabi, hayatın her alanında şairin olduğunu göstermekle kalmamış, ölümüne kadar bu aydın kimliğini üzerinde taşıdığı vefat ettiği yıla kadar yazmış olduğu şiirleriyle ispat etmiştir.

Kaynaklar | References

- Aktepe, M. M. (1991, Ocak 1). Amcazâde Hüseyin Paşa. *TDV İslâm Ansiklopedisi*.
<https://islamansiklopedisi.org.tr/amcazade-huseyin-pasa>
- Bilkan, A. F. (2011). *Nabî Divanı* (2. bs., Cilt 1). Akçağ Yayınları.
- Canım, R. (2009). Klâsik Türk edebiyatında tarih düşürme sanatı ve bir ebced ustası: Adanalı Sürürî. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 13(2), 105–120.
- Çınarcı, M. N. (2020). Mecmû'atü't-terâcim tezkiresinde bulunan tarih manzumeleri. *Mizanü'l-Hak: İslami İlimler Dergisi*, 13(1), 81–107.
- Diriöz, M. (1994). *Eserlerine göre Nabî*. Fey Vakfı.
- Durmuş, T. (2022, Mart 3). Dîvân (Yahyâ Bey). *Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü*.
<http://tees.yesevi.edu.tr/madde-detay/divan-yahya-bey> (Erişim: 15 Haziran 2025)
- İspirli, S. A. (2000). Türk edebiyatında tarih düşürme geleneği. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 14, 79–88.
- Kadaş, S. (2021, Aralık 4). Dîvân (Ahmed Paşa). *Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü*.
<http://tees.yesevi.edu.tr/madde-detay/divan-ahmed-pasa> (Erişim: 15 Haziran 2025)
- Kalkışım, M. (2013). *Şeyh Galib Divanı*. Akçağ Yayınları.
- Karabey, T. (2011, Haziran 14). Tarih düşürme. *TDV İslâm Ansiklopedisi*.
<https://islamansiklopedisi.org.tr/tarih-dusurme>
- Karabey, T. (2011). Tarih düşürme. *TDV İslâm Ansiklopedisi*.
<https://islamansiklopedisi.org.tr/tarih-dusurme> (Erişim: 23 Haziran 2025)
- Karabey, T. (2015). *Türk edebiyatında tarih*. AKM Yayınları.
- Karagözlü, V. (2014, Aralık 27). Hayâlî Bey (Mehmed Hayâlî Bey, Bekar Memi). *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*. <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/hayali-bey-hayali-mehmed-hayali>
- Kavruk, H. (2014, Temmuz 11). Şeyhülislâm Yahyâ. *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*.
<https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/seyhulislam-yahya>
- Kiremitçi, F. (2015). Klasik Türk Edebiyatında Öğretici Eserler: Tanım, Tasnif, Örnek Metin. *Journal of Turkish Research Institute*, 54, 313-352.
- Oğraş, R. (2007). Türk edebiyatında kitap yazımına ve basımına tarih düşürme geleneği. *Electronic Turkish Studies*, 2(4), 1–15.
- Öztoprak, N. (2014, Nisan 11). Rûhî, Bağdatlı. *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*.
<https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/ruhi-bagdatli>
- Öztoprak, N., Deniz, S., Demirkazık, İ., Kaya, H., Ay, Ü., & Ayçiçeği, B. (2019). *Eski Türk edebiyatı metin şerhi (17–19. yüzyıllar)*. İdeal Kültür Yayıncılık.
- Selçuk, B. (2013, Kasım 11). Nefî, Ömer Efendi. *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*.
<https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/nefi-omer-efendi>

- Uzun, M. İ. (1994). Ebced. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. <https://islamansiklopedisi.org.tr/ebced>
- Yakıt, İ. (2009). Şair Nâbî'nin tarih düşürme sanatındaki yeri. *Şair Nâbî Sempozyumu Bildirileri* (s. 108–126). Harran Üniversitesi Yayınları.
- Yakıt, İ. (2017). *Türk-İslam kültüründe ebced hesabı ve tarih düşürme*. Ötüken Neşriyat.
- Yalçın, D. (2023). Sûfi Bir Şairde Ölüm Telakkisi: Hanyalı Nûrî Osmân Dîvânı'ndaki Tarih Manzumelerinde "Ölüm". *Korkut Ata Türkiyat Araştırmaları Dergisi*. 13, 174-211.